

תקציר |

המאמר מתמקד בהשפעת האש הארטילרית על מהלכי הקרבות במלחמת שלום הגליל (1982) תוך בחינת ארבעה מקרי בוחן עיקריים: המערכה באש לפני תחילת התמרון ('ציפורי טרף'), הקרב על הבופור, חילוץ גדוד 450 והקרב על המיוערת. הייחודיות של המאמר היא בניסיון להסביר כיצד השפיעה האש על הקרבות השונים, קרי בתוצאות הפעלת האש, ולא באופן שבה הופעלה האש.

המאמר מציג מקרים, שבהם הארטילריה הצליחה לשנות את מהלך הקרב. כאלו שבהם השפעתה הייתה נמוכה, וגם כאלו שבהם לא ניתן למדוד את השפעתה. בקרב על המיוערת, לדוגמה, סייע ירי פגזי מצרר בהשמדת כוחות אויב, עצר הסתערות והוכיח את מועילותה של הארטילריה. לעומת זאת, בקרב על הבופור, לנוכח מגבלות שיצרו שינויים בתוכנית, התקשתה האש לסייע לכוחות. מסקנות המאמר מצביעות על כך, שבקרבות אלו הארטילריה השפיעה על כוחותינו לא פחות משהשפיעה על האויב, ויותר מכך, נראה שאין קשר בין השניים. כלומר, ייתכן מצב, שבו האש לא השפיעה על האויב אבל השפיעה לטובה על כוחותינו.

"אין לנו תשובה אחרת פרט לארטילריה": השפעת האש הארטילרית על קרבות מלחמת של"ג - ארבעה מקרי בוחן

צח משה¹

מבוא

בצה"ל לא קיים מחקר היסטורי אשר יוחד להפעלת האש המסייעת. התיאורים הנוגעים לארטילריה בצה"ל (ובמידה רבה גם במחקר העולמי) עוסקים ברובם המכריע בפעולת הכוחות הארטילריים – טכניקות ירי, בניין כוחות האש והתרחשויות בעמדות הירי – ולא במועילות (אפקטיביות) של הסיוע לקרב. המועילות של כוח מתמרן-מסתער בשדה הקרב נמדדת על פי עמידתו במשימתו. לא כך בכל הקשור לאש המסייעת בכלל. משימתם של כוחות האש היא לירות את התחמושת למטרות, כפי שהגדיר דורש האש.² אולם גם עמידה במשימה זאת אינה מבטיחה כי האש תועיל לקרב; ייתכן כי האש תכוון למטרות שגויות, וייתכן כי גם כאשר תפגע במטרות הרצויות לא תשיג את התוצא הרצוי.

1 סא"ל (במיל") צח משה, דוקטורנט להיסטוריה צבאית באוניברסיטת חיפה וחוקר במחלקה להיסטוריה.

2 כינוי לכל מי שרשאי לפקוד על כוחות האש – הכוחות בשטח או המפקדות.

מאמר זה יעסוק בארבעה קרבות אשר התקיימו בשבוע הראשון של המלחמה. הקרב הראשון הוא הקרב באש, ותכליתו הייתה לפגוע באויב בטרם נכנסו כוחות היבשה ללחימה. בשלושת הקרבות האחרים – הקרב על הבופור, חילוץ גדוד 450 והקרב על המיוערת – נועדה האש לסייע לכוחות בלחימה. המאמר יתמקד בסוגיית השפעת האש על הקרבות, כלומר האם הועילה האש המסייעת לקרבות הללו וכיצד התבטא הדבר.³ הקרבות נבחרו על פי סדרם הכרונולוגי במלחמה וגם על פי יכולתם לתאר תועלות שונות אשר הופקו מן הירי הארטילרי.

התוכנית הארטילרית למבצע: הכנה באש – תוכנית 'ציפורי טרף'

תוכנית הסיוע לפקודת 'אורנים', על גרסאותיה השונות – 'אורנים חורף' ו'אורנים מתגלגל' – הוצגה בקד"ם (קבוצת דיון מיוחד) רמטכ"ל בדצמבר 1981: "המבצע יפתח בהכנה ארטילרית... אחרי ההכנה הארטילרית ינועו הגד"בים⁴ 155 מ"מ בשדרות החטיבתיות במבנים של סוללות או גדודים, ובעקבות כל אוגדה ינוע גד"כ – כדי להעניק עומק ללחימה".⁵

התוכנית המכינה ללחימה בלבנון נקראה 'ציפורי טרף', ותכליתה הייתה "לשבש את היערכות המחבלים בדרום לבנון ע"י פעולה רצופה ומתמשכת. התשתית המחבלים בגזרותיהם השונות, מניעת פעילות עויינת לעבר שטחינו ככל האפשר, השמדת מחבלים, אמל"ח ותשתית".⁶ התוכנית כללה תקיפות באש – אווירית וארטילרית – וכן תקיפת יעדי מחבלים בידי כוחות רגליים,

³ אף שהתקיימו הקרבות בשבוע הראשון, לא יעסוק המאמר בקרב סולטאן יעקוב, ולא משום שזה לא זקוק לטיפול בהקשרי הארטילריה. למאמר הישגים מוגבלים, והם מותאמים ליריעה הקצרה שמאפשר כתב העת. סוגיית הפעלת האש הארטילרית בסולטאן יעקוב היא מורכבת ומלאת פרטים, ולכן נדרש לייחד לה מחקר רחב יותר. אני מקווה שבספר שייכתב בנושא הארטילריה במלחמת שלום הגליל, יינתן מקום של כבוד לסוגיה זו.

⁴ על פי המילון למונחי ת"ל, גדודי התותחים מסווגים לפי קוטר הקנה שלהם; גד"ב (גדוד בינוני) – גדוד תותחים 150 מ"מ. גד"כ (גדוד כבד) – 175 ו-130 מ"מ.

⁵ מזכירות הפיקוד העליון (להלן: מפ"ע), קד"ם רמטכ"ל "אורנים", שנערך בחמ"ל אג"ם מבצעים בתאריך 4 בדצמבר 1981, מנ-2106-341, 11 בדצמבר 1981, עמ' 15-16 (להלן: מפ"ע, קד"ם רמטכ"ל "אורנים"), בתוך: שמעון גולן, של"ג בלבנון – קבלת ההחלטות בפיקוד העליון במלחמת "שלום הגליל", צה"ל – אמ"ץ – תוה"ד – המחלקה להיסטוריה, משרד הביטחון – ההוצאה לאור ומודן, 2017, עמ' 103 (להלן: גולן, של"ג בלבנון).

⁶ אג"מ מבצעים/מחלקת מבצעים, מבצע ציפורי טרף – סיכום דיון רמ"ח מבצעים, 22 בספטמבר 1981, מאגר מחלקת היסטוריה.

מיקוש צירים ומארבים שנועדו לפגוע במחבלים הנעים על הצירים. המבצע תוכנן להיערך לכל אורכו של שלב צבירת הסד"כ למלחמה בשני תרחישים: האחד, צה"ל הוא היוזם את המלחמה, ולמבצע יוקצו 72 שעות; האחר, צה"ל נגרר למלחמה, ולמבצע יוקצו 24 שעות.⁷ על פי זמנים אלו הוגדר גם סדר העדיפות להובלת היחידות:

השוני העיקרי בין תוכנית הובלת הכוחות ל"אורנים מתגלגל" לבין תוכנית ההובלה ל"אורנים" מתבטא בסדרי הקדימות בהובלת הארטילריה. ב"אורנים" היא בקדימה ראשונה, משום שנראה שיוחל בביצוע 'ציפורי טרף'... טרם ההתקדמות, בעוד שב"אורנים מתגלגל" אין עדיפות אלא ליחידות ארטילריה מעטות – גדוד לגזרה המערבית ושלושה לגזרת נבטיה.⁸

באישור התוכניות המקצועיות לפיקוד הצפון, ברשות רמ"ח המבצעים תת־אלוף אורי שגיא, פירט מפקד התותחנים הפיקודי (מת"פ) אל"ם אורי מנוס את מנעד האפשרויות ליישום תוכנית האש המכינה:

מה אומרת התכנית הארטילרית, קודם כל הכנה ארטילרית קצרה... היא יכולה להיעשות מסבב של שעה ועד ל-3 ועד בכלל... נעשה את זה על בסיס 'ציפורי טרף'... לשלב של מניעת ירי של המחבלים עד האקט שיאושר או עד ה-ש"ש שגלגל את המבצע, וזה יכול לקחת יום ויכול לקחת יומיים.⁹

פיקוד הצפון תכנן להביא את יחידות הארטילריה הראשונות כדי לירות לעבר יעדים בלבנון גם כדי להגיב על ירי המחבלים וגם כדי לפגוע במטרות כדי להכין את המרחב לתמרון שעתיד לבוא. בד בבד עם ירי הארטילריה תכנן צה"ל לארגן את היחידות המסתערות ללחימה.

7 מפ"ע, קד"ם רמטכ"ל "אורנים", עמ' 3, בתוך: גולן, של"ג בלבנון, עמ' 113.

8 מפ"ע, קד"ם רמטכ"ל "אורנים", עמ' 15–16, בתוך: גולן, של"ג בלבנון, עמ' 127.

9 אג"מ מבצעים/מחלקת מבצעים, קד"מ רמ"ח מבצעים – אישור תוכניות מקצועיות ל-"אורנים": הצגת תכנית ארטילרית, 11 בינואר 1982.

מיקום	גד' /מפקדה	גזרה
קליעה	403	גזרה מזרחית
בלט	55	
פקעני	פל' קרדום מגד' 55	
הר דב	404	
מפג"ד + 2 סול' בטייבה	334	
מפג"ד + 2 סול' בטייבה	405	
מפג"ד + 2 סול' בשקיף אל-חרדון	411	גזרה מערבית
קלעת שמע	M-71	
שקיף אל חרדון	סול' קרדום מגד' 55	
קלעת שמע	402	
מחנה יואב	405 (סוללה 1)	רמה"ג
מחנה קרן (קת"ס)	411 (סוללה 1)	
מחנה הרעם	334 (סוללה 1)	
וילה	מפקדת אגד 215	
הר דב	מפקדת אגד 209	
מרגליות	מפקדת אגד 282	

טבלת תכנון נמ"ת (נקודות משיכת תחמושת) לכוחות הארטילריה המשתתפים בתוכנית 'ציפורי טרף'¹⁰

ההכנות לפתיחת המערכה באש – "אין לנו תשובה אחרת קרקעית פרט לארטילריה"

בליל 3 ביוני נורה שגריר ישראל בבריטניה שלמה ארגוב בידי טרוריסטים פלסטינים. בעקבות זאת בצהרי 4 ביוני (יום שישי) תקף חיל האוויר מטרות בביירות, ובתגובה ירו המחבלים אש ארטילרית על יישובי הגליל. בשעה 14:30 בצה"ל התקיימה הערכת מצב בראשות רמ"ח המבצעים: "אנחנו היום מתחילים עם מצב כוננות חדש שיקרא 'שער המלך', וזה לאור המקרה של השגריר בלונדון. מבחינת הסד"כ אנחנו ביום שישי, וחלק מהסד"כ מי שהיה

¹⁰ תחזוקה פיקוד צפון, מבצע "ציפורי טרף" – פקודת מבצע, 2/101981, מאגר מחלקת היסטוריה.

צריך לצאת לחופש יצא, ומי שצריך להישאר נשאר".¹¹ עד לישיבה זאת לחיל האוויר כבר אושר לתקוף תשע מטרות, מתוך כול התוכנית, אך מבצע 'שלום הגליל'¹² עדיין לא אושר. "אנחנו תוקפים את ה-9 הנוספות, אנחנו ביום ראשון נמשיך עם תכנית תקיפה שהיא הכנה למבצע 'שלג'. במידה והאש הזאת מתמשכת אין לנו תשובה אחרת קרקעית לכניסה לתוך השטח שם פרט לארטילריה".¹³

באותו הזמן, בהערכת המצב במטה הכללי, המשיכו להיערך לקרבות האש הצפויים בימים הקרובים. רמ"ח המבצעים הדגיש:

תגובות נוספות, כל אמצעי האיכון והתצפית האפשרי במרחב פיקוד צפון יתפרסו עוד היום, אז המזג אויר הוא לא בסדר למי שתקף מהאוויר אבל בהחלט כוחות קרקע ותצפיות בטווחי מאות, אולי כמה אלפי מטר, יהיו מסוגלים לאתר ירי ארטילרי. במידה ותהיה תגובה ארטילרית... נפתח באש ארטילרית על מקורות אש מזהים, אני אומר את זה כי התשובה על ידי חיל אויר היא מאוד חלקית היום... אין לנו שום תשובה אחרת אלא התשובה הארטילרית.¹⁴

בהמשך הערכת המצב דנו גם בנושא הרחבת המערכה, ואותו סיכם הרמ"ח: "אם אין תגובה אז כמובן אין אישור לירי ארטילרי של הפיקוד וגם אין אישור להיכנס לתוך שטח אד"ל עם כלים משלנו. צריך לצפות לזה שתהייה תגובה, לפחות במשך ה-72 שעות עד מבצע 'שלג'".¹⁵

תוכנית הובלת היחידות צפונה היא שעמדה בלב הדיון. על פי הפקודות למבצע, "ריכוז הכוח ל'אורנים' יתבצע בתוך 72 שעות מפקודה, וכבר בשלב הראשון ירוכזו הכוחות החודרים. הכוחות שיימצאו בשעת ה'פ' במרחב פיקוד הצפון ינועו על זחליהם והכוחות שבפיקודים האחרים יובלו במובילים".¹⁶ בהערכת מצב בקריה בחנו את התנאים לפתיחת התוכנית:

11 אג"מ מבצעים/מחלקת מבצעים, **קד"ם "שלום הגליל"**, דיון רמ"ח מבצעים, 4 ביוני 1982, עמ' 1, מאגר מחלקת היסטוריה.

12 השם 'מבצע' היה הכינוי הרשמי של מלחמת שלום הגליל עד שהממשלה החליטה עליו כמלחמה.

13 אג"מ מבצעים/מחלקת מבצעים, **קד"ם "שלום הגליל"**, דיון רמ"ח מבצעים, 4 ביוני 1982, עמ' 4, מאגר מחלקת היסטוריה.

14 שם.

15 שם.

16 מפ"ע, **קד"ם רמטכ"ל "אורנים"**, עמ' 15-16, בתוך: גולן, **של"ג בלבנון**, עמ' 127.

הובלת כוחות, אנחנו במצב לא כל כך טוב, כי חלק מהסד"כ בחופש... העקרונות הם כאלה: עוד הלילה או עוד היום את כל אמצעי ההובלה הסבירים שרק ניתן מרכזים באותם יחידות שנרצה להוביל אותם בעדיפות, זה ברור על פניו שנרצה גדודי ארטילריה קודם, נרצה את אוגדה 162 קודם, נרצה את חטיבה 35 קודם, ונשב אח"כ על עוד יחידות נוספות שחלקן תצטרכנה להפעיל את הקו. לא נוביל שום סד"כ מחר ביום [ביום שבת], שום דבר, אלא אם כן נשנה את ההחלטה כי יש קטסטרופה.¹⁷

על פי חטיבת המבצעים, בסך הכול בפיקוד הצפון היו 97 קנים,¹⁸ בהם גדוד מילואים אשר שמר על יישובים ברמת הגולן, ושנקרא 'גדוד בשינוי ייעוד'.¹⁹ באותה העת שבה התפתח קרב הירי בצפון, היה אל"ם דורון קדמיאל, מפקד אגד ארטילרי 209, בגבול הצפון בביקור ביחידת האיפון²⁰ של האגד שבפיקודו, ושהייתה פרוסה מול הלבנון. קדמיאל ישב במוצב הווילה במרג' עיון, ושמע את הירי לעבר ישראל:

אני עליתי ל [מוצב] וילה בשעה 15:00 ... והפעלתי את גדוד 403²¹ [שהיה] פרוס בעמדת העגל, למטרות שניצפות בעין מהוילה. מקורות ירי שירו אש תותחים ואש קטיושות על איזור קרית שמונה ואצבע הגליל, החל משעה 15:00 עד ל-21:30 בערב חלקן אותרו חלקן לא אותרו רובן היו ממקומות מוסתרים.²²

17 היסטוריה, קד"ם "שלום הגליל", שעה 14:30, עמ' 5.

18 שם.

19 זה היה גד"ב מילואים 7054 מאגד 454, כפי שמופיע בתוך: אג"מ מה"ד היסטוריה, של"ג - אוגדה 90 א.א. 454 - תחקיר מפקד האגד, 16/9/84.

20 יחידה בגודל של גדוד אשר הייתה כפופה לאגד, ומשימתה הייתה לאכן את ארטילריית האויב ולהכווין את האש באמצעות מכ"מים ותא"טים (תצפיות ארוכות טווח).

21 מעדויות של חיילי גד"ב 403 עולה כי בעמדת העגל היו רק חיילי סוללה ב' אשר שהו במקלט המוצב. תומ"תים התחילו להגיע מאוחר יותר. מרבית הירי של אותו היום נערך על ידי תומ"ת אחד בלבד מהגדוד. מתוך: תמליל תיעוד המחלקה להיסטוריה, ראינות לא מזוהים א.א. 215/162 במלחמת של"ג, 1982. עם זאת, יש לציין כי מפקד הגדוד, יעקב בן קיקי, סתר בעדות מאוחרת יותר את גרסת החיילים, וטען כי הסוללות היו פרוסות בעמדה. בנוסף טען כי בעמדה לא היה מקלט אלא מגורי חיילים על גבעה חשופה. מתוך: תכתובת אלקטרונית של המחבר עם אל"ם בדימוס יעקב בן קיקי, 23 באוקטובר 2024.

22 אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר מפקד אגד ארטילרי 209, 14 ביולי 1982, עמ' 1 (להלן: היסטוריה, תחקיר מפקד אגד ארטילרי 209).

על פי עדותו של קדמיאל, בהמשך היום הופעלו תצפיות נוספות ושתי סוללות תותחים מגדודים 405 ו-334.

על פי התוכנית, יישום תוכנית האש המקדימה למבצע היה באחריות מפקדת אגד 215 (אגד סדיר) מאוגדה 162. יחידות האגד היו מפורזות בארץ, ומפקדתו הגיעה כמה ימים לפני כן למחנה הקבע במעלה אפרים והתחילה להתארגן לקראת אימונה. העיד קצין האג"ם של אגד 215:

ביום שישי, הרביעי ליוני התחלנו לגלגל את כל הנושא של האגד לפיקוד צפון, גדוד משבטה לעלות בחזרה לבית-הלל לפי התוכנית שתוכננה כל הזמן... גדוד 403 שהיה ב[מוצב] עגל ונשאר בעגל, גדוד 402 מהבקעה עלה לגזרה המערבית על פי כל התכנונים שדובר במידה וקורה משהו בלבנון.²³

במטכ"ל נעשו מאמצים לנייד את יחידות הארטילריה לגבול הצפון. רמ"ח המבצעים פנה לנציג מקתמ"ר (מפקדת קצין התותחנים הראשי) בדיון קד"ם:

אנחנו נרכז אמצעי איכון לארטילריה, נראה מה עוד אפשר לעשות... לחיילים סדירים שיוצאים לחופש... אפילו אם לא הזעיקו אותם באופן פורמלי, אבל יש יריות או תקיפות או קטיושות, הם חוזרים ממילא, אתה תודיע לנו אם יצטבר משהו בשבת, אני לא מאמין שהרבה, אבל יום ראשון צריך להיות מוכנים... כל מה שיש בין אם זה שיבטה, או אם יש לכם פטנטים אחרים להעלות אותם לצפון.²⁴

העיכוב בקבלת ההחלטות לחזרת חיילים לסוללות לטובת מילוי השורות יצר קושי בצבירת הכוח וחסרון בקרב הארטילרי ובהפעלת הכוחות. לדוגמה, בגד"ב 411 מאגד 282 הייתה סוללה אחת בבית, אחת במחנה 'קרן' שברמת הגולן (הסוללה הצעירה שנקראה קת"ס – קורס תותחן סוללתי), וסוללה אחת בקו, שגם ממנה יצאו חלק מהחיילים לחופשת שבת. על כך העיד סג"ם שלום (שולי) לוי מגד"ב 411:

היה בהתחלה "עצור יציאות" והיו בטוחים שהולכים לעשות את זה עכשיו, אז אף חייל לא יצא הביתה היו צוותים מלאים, כוח אדם מלא ולא היו שום בעיות. יותר מאוחר... ביום שישי בצהריים

²³ אג"מ מה"ד היסטוריה, "שלום הגליל" תחקיר א.א. 215: תחקיר סגן מפקד אגד 215 וקצין אג"מ אגד 215, 19 במאי 1983, עמ' 8 (להלן: היסטוריה, תחקיר א.א. 215).

²⁴ אג"מ מבצעים/מחלקת מבצעים, קד"ם "שלום הגליל", דיון רמ"ח מבצעים, 4 ביוני 1982, עמ' 7, מאגר מחלקת היסטוריה.

הגיעה פקודה לצאת... חיילים יצאו הבית... כלומר, הסוללה לא הייתה מלאה.²⁵

בשעה 18:00 נדרש אגד 282 להחזיר חיילים מהבית, אחרי שאלו כבר יצאו לחופשה.²⁶ הסוללה של סג"ם לוי הייתה פרוסה בעמדה הסמוכה ליישוב שומרה. ביום שישי בלילה היא קיבלה פקודה להיכנס לעמדה סמוך לשקיף א-צלחני, ושם לכוחות היו עמדות שהוכנו מבעוד מועד: "לקח זמן עד שהם [החיילים שיצאו הביתה] הצליחו להגיע אלינו... אבל תוך כדי לחימה השלמנו את הסוללה".²⁷

בשעה 2:00 בלילה החליף מפקד אגד 215 אל"ם אליהו ברק ("אופו") את מפקד אגד 209 במוצב הווילה, וקיבל את הפיקוד על ביצוע תוכנית האש המקדימה, ועימו היה קצין האג"ם של האגד: "אז מתחילים קודם כל ב'ציפורי טרף' שזה היה בתגובה ארטילרית לירי מחבלים... הארטילריה שהיתה כאן זה היה גדוד 403 וסוללה של 334 שהם התחילו בירי מתוך שטחי ארץ ישראל... יותר מאוחר בליל שישי הם נכנסו פנימה לבקעת עיון במרחב טיבה".²⁸ במהלך צבירת הכוחות השלים האגד את תהליך 'רישום השטח'²⁹ כדי להכינו לתוכנית האש, ובד בבד ניסה לאתר את מקורות הירי ולירות לעברם. תוך כדי חילופי האש הארטילרית ותוך כדי הזעקת החיילים מבתיים נעו מפקדות האגדים הסדירות וגדודיהן לעבר עמדות שרובן תוכננו מראש.

ב-5 ביוני, בד בבד עם המשך הקרב הארטילרי, התקיימו שני תהליכים: הראשון הוא צבירת הכוחות הסדירים, התקדמותם לעבר עמדות הירי הקדמיות שלהם בגבול הלבנון ובאד"ל (אזור דרום לבנון), תוך המשך ירי לעבר מטרות מחבלים. גדוד 402 חצה את הגבול בשעה 18:00 בעמדת שקיף א-צלחני, עם 12 קנים, צוות מכ"ם 'פולטון' הגיע משבטה צפונה, גד"ב 405 השלים את הפריסה שלו באל-אדיסה, וקש"אים ומס"חים (מפקד סיוע

²⁵ אג"מ מה"ד היסטוריה, "שלום הגליל" – תחקיר אוג' 36 יח' תותחנים 411 א.א. 282, עדות סג"מ שלום (שולי) לוי, עמ' 2 (להלן: היסטוריה, תחקיר אוג' 36).

²⁶ שם, עדות קמב"ץ האגד, עמ' 1.

²⁷ שם, עדות סג"מ שלום (שולי) לוי, עמ' 3.

²⁸ היסטוריה, תחקיר א.א. 215, עמ' 8.

²⁹ 'רישום השטח' הוא תהליך טיווח מטרות אשר בסופו יכולה יחידה ארטילרית לירות על כל מטרה בנתונים המבטיחים סבירות גבוהה יותר לפגוע במטרה. התהליך הראשוני כולל תכנון המטרות לטיווח, ובהמשך יידרשו יחידות הארטילריה לירות עליהן ולהפיק נתונים פעמיים ביממה – בשעות היום ובשעות הלילה. לניהול התהליך עבור כל יחידותיה אחראית מפקדת האגד.

מיקום	כמות פגזים/ פצצות	קוטר במ"מ	
שומרה	960	155	נמ"תים שהיו קיימים בגזרה
	960	פצמ"ר 160	
פרסה	900	פצמ"ר 120	
	960	155	
	960	פצמ"ר 160	
	960	פצמ"ר 120	
עגל	600	155	
הר-אודם	472	155	
עגבניה	2600	155	
רוויה	238	175	
	2450	155	
מ. קרן	2000	155	
יהודיה	1440	155	
ג.62	1000	175	
נעורה	2500	155	
שקיף אל חרדון	264	155	נמ"תים שתוכננו עבור מבצע "ציפורי טרף"
דיבין	120	175	
קליעה	396	155	
תל נחס	396	155	
הר-דב	396	155	
מחנה הרעם	80	175	
מחנה קרן	284	155	

מיקומי היחידות בימים 4-5 ביוני - על פי מפקדת תותחנים פיקודית³⁰

³⁰ מפקדת תותחנים פיקוד הצפון, פריסת יחידות חת"מ החל מליל ה-4 ביוני (מברק), מאגר מחלקת היסטוריה.

חטיבת) הגיעו ממקומות שונים כדי להצטרף ליחידות המתמרנות. באותו זמן המשיכו היחידות לפקוד על חיילים להגיע מביתם.³¹ גד"ב 404 מאגד 209, אשר ישב בצומת 'וואסט', קיבל את הפקודה להתקדם לעמדותיו בהר דב, והחל את הירי ביום שבת, 5 ביוני, בבוקר. "הגדוד ירה באותה עמדה את התחמושת הייתה לו פלוס תחמושת נוספת שמשכנו מנטפים ומנמ"תים באזור, כל זה מתבצע במה שנקרא ציפורי טרף שהיה השלב הארטילרי לפני המבצע".³²

בה בעת גויסו כוחות מילואים. בעדותו של הקתמ"ר תת-אלוף אריה מזרחי סיפר כי ביום שישי ביקר הרמטכ"ל בפיקוד הצפון, והוא הצטרף אליו. לאחר שהרמטכ"ל הודיע כי הממשלה אישרה לצאת למלחמה, ביקש הקתמ"ר מהרמטכ"ל לגייס את התותחנים, אולם האחרון חשש כי אלמנט ההפתעה ייפגע, והגיוס יחשוף את הכוונות. קתמ"ר העיד כי עוד ביום שישי, בתום הדיון, התקשר למת"פ צפון ואישר לו לגייס את הכוחות.³³ ביום שבת בשעה 14:40 אושר לפיקוד הצפון לגייס את אגד מילואים 219.³⁴ לאחר מכן כבר אושר לגייס יחידות מילואים של האגדים הסדירים שנדרש לגייסן תוך כדי ניהול הקרב הארטילרי. על כך העיד מפקד אגד 282 אל"ם איציק גזית:

קיבלנו אישור לגייס מילואים, דיברתי בטלפון עם קמב"ץ האוגדה, הוא עדין לא ידע מזה שיש אישור לגייס מילואים, אני דרשתי ממנו שיבדוק את הנושא, כדי שיצליחו להוציא צווים מה יותר מוקדם לפני שכל עם ישראל יוצא לבלות במוצאי שבת. ואכן בסביבות 16:30 שבדקתי איתו פעם נוספת הוא אמר לי שיש אישור ונתן פקודה למרכז גיוס לגייס את ההשלמות של אוגדה 36, ואת האגד.³⁵

אגד 282 החל לגייס את שלושת גדודי המילואים שלו – 419 ו-9294 – עוד באותו הלילה, והללו כבר היו מוכנים בבוקר שלמחרת. באגד 219 הגיוס התקדם לאט יותר, ו-14 שעות לאחר קבלת האישור לגיוס, בשעה

31 פצ"ן/מת"פ, **יומן מבצעים מת"פ צפון – 5-11 ביוני**, 5 במאי 1982, שעה 18:00, מאגר מחלקת היסטוריה.

32 אג"מ מה"ד היסטוריה, **מלחמת של"ג – תחקיר אוגדה 252, א.א. 209, תחקיר סמג"ד 404, 19 ביולי 1982**, עמ' 2.

33 זיגדון יעקב ושגיא סימנטוב, **תותחנים בשל"ג – סיפור מלחמה**, ת"א: כנרת זמורה ביתן, 2016, עמ' 13.

34 פצ"ן/מת"פ, **יומן מבצעים מת"פ צפון**, שעה 14:40, מאגר מחלקת היסטוריה.

35 אג"מ מה"ד היסטוריה, **תמלול תחקיר מפקד אגד 282**, 11 בנובמבר 1983, עמ' 2.

4:40, דיווח קצין התחזוקה של האגד לפיקוד הצפון: "מבחינת כוח אדם הגיעו בשלב זה שליש עד חצי... אנשים פשוט לא מגיעים".³⁶

"ביום שבת לקראת ערב, קבלנו כבר לוח זמנים משוער שתחילת התקיפה של הגייסות תתחיל ביום ראשון ב-12:00 בצהריים", מסר קצין אג"ם אגד 215, "והיא תתחיל לפי התוכנית שעד כה דובר בה, שאנחנו כמפקדת סיוע 215 מקבלים סד"כ ארטילריה של 215 ו-282, ואנחנו אחראים על ההכנה הארטילרית הפקודית והאוגדתית של אוגדה 36 שאמורה להכנס ולקחת את מרחב טייבה".³⁷

בלילה שבין חמישי לשישי ביוני הפיץ פיקוד הצפון את פקודת 'של"ג מתגלגל':

הכוונה:

א. פיקוד צפון יכבוש את דרום לבנון עד לקו האוואלי, דלפי, כפר א-זית מיוערת, ישמיד מחבלים ותשתית וימנע ירי ארט' לעבר ישובנו עד "ש"24+ שעות.

ב. יהיה בכוננות להשלים את מבצע "אורנים בהתאם לצבירת הסד"כ.

ג. יגן על מרחבו בגזרת רמה"ג והעמקים.

ד. יהיה בכוננות למבצע התקפי בסוריה

סד"כ הארטילריה למבצע:

1. אוגדה 91, משימה כללית: א. תפתח את ציר החוף תוך השמדת מחבלים במרחב ותכבוש את צור. ב. תחבור לאוג' 96. ג. תהיה בכוננות להמשך פתיחת ציר חוף ולכיבוש בירות.

● סד"כ ארטילרי: גד"ב 411, גד"ב 402 (-), סוללת M-71, סול' מגדוד כבד (גד"כ) 55.

2. אוגדה 96, משימה כללית: א. תנחת מהים ותשתלט על גשר הזהרני והאולי. ב. תשמיד מחבלים במרחב צידון.

● סד"כ ארטילרי: פלגה מגד"ב 402, 3 פלוגות מרג' 120 מ"מ³⁸, גדוד כבד (175 מ"מ) 55 מוקטן, סוללה מגד"כ 334.

36 פצ"ן/מת"פ, יומן מבצעים מת"פ צפון, שעה 4:40, מאגר מחלקת היסטוריה.

37 היסטוריה, תחקיר א.א. 215, עמ' 9.

38 גדוד 7038 (מרגמות נגרות, 120 מ"מ), האורגני של אוגדה 96, שיעודו היה להגיע בעזרת מטוסים למרחב הלחימה.

3. אוגדה 36, משימה כללית: א. תכבוש את מרחב נבטיה. 2. תחבור לאוג' 96 במרחב זהרני-אולי. 3. תטהר המרחב ממחבלים.
- סד"כ ארטילרי: סוללה מגדוד 334, גד"ב 411.
4. אוגדה 162, משימה כללית: א. תהיה בעתודה פיקודית בגבעת האם, ב. תהיה בכוננות לנתק את כביש ביירוד דמשק במרחב דהר אל-בידר, תוך תנועה על גשרי הבסרי ולפי, ג. תהיה בכוננות להשתתף בהשמדת הצבא הסורי בבקעה.
- ללא סד"כ ארטילרי מוקצה בשלב זה.
5. אוגדה 90, משימה כללית: א. תהווה עתודה פיקודית להבקעה בלבנון או ברמה"ג.
- סד"כ ארטילרי: גד"כ 130 מ"מ. 39.
6. אוגדה 252, משימה כללית: א. תשמיד יעדי מחבלים במרחב הפתח-לנד, ב. תבלום כלפי הסורים בבקעה, ג. תהיה מוכנה להשמיד את הצבא הסורי בבקעה.
- גד' 404, חצי גד"כ 175 מ"מ.
7. גייס 446, משימה כללית: א. יגן על רמה"ג, ב. יהיה מוכן לפקד על המהלך כנגד הסורים בבקעה.
- סד"כ ארטילרי: גדוד 7054 מאגד 454.

הפעלת האש כהכנה ל'שלוש הגליל'

ב-6 ביוני, בשעה 2:45 לפנות בוקר, ניתנה פקודה לתוכנית האש הארטילרית המכינה: "החל מהשעה 10:00 תבוצע תכנית האש הארטילרית בריכוזים סוללתיים וגדודיים לעבר מטרות 'שלג'. באחריות גזרה מערבית – 91, מזרחית 209, גזרה מרכזית האחרים: מפקד 282, יחידות 155 מ"מ לרשותו, 175 מ"מ יופעלו ע"י אגד 215. מילת הפעלה דולפינריום". באמצע הלילה הוקדמה שעת ה'ש' ל-11:00 בבוקר, ולפיכך גם תוכנית האש המכינה הוקדמה, ובמהלך הלילה נקבעה תחילתה לשעה 9:00.⁴⁰

39 תותח א-46 – תותח נגרר שנפל שלל במלחמת ששת הימים.

40 פצ"ן/מת"פ, יומן מבצעים מת"פ צפון, שעה 14:40, מאגר מחלקת היסטוריה.

הקדמת שעת ההתחלה של המבצע הייתה השפעה ישירה על היכולת להשלים את התוכנית הארטיילרית וגם על האש המלווה ליחידות. על כך העיד קצין אג"ם אגד 215: "ביום ראשון בבוקר קראנו לכל מפקדי התצפיות, מג"דים וקנ"אים [קציני ניהול אש גדודיים] של כל הגדודים וסגן מפקד האגד לתדריך אחרון בוילה... התדריך כלל רענון של פקודת של"ג, שזו היתה פקודה שדובר עליה מבחינת מה הולכים לעשות".⁴¹ מפאת קוצר הזמן היה התדריך תחליף לפקודה שהייתה אמורה להימסר לכוחות. "ה'ש' הוקדם מ-12:00 ל-11:00 של כניסת הכוחות, ואז נכנסנו ללחץ זמן שהיינו צריכים לבצע את ההכנה הארטיילרית, פיקודית ואוגדתית ולסיים אותה עד שעה 11:00".⁴² נוסף על הלחץ שנוצר לנוכח לוחות הזמנים, בשעה 8:00 הופל מטוס מסוג 'סקייהוק' ברמת ערנון, והפקודה שניתנה לכוחות הארטיילריה הייתה לנסות לחסום גישה למטוס ומאוחר יותר לירות לאזור תבנין, לשם הובל הטייס.

הקדמת תחילת המבצע פגעה גם בהכנות של גדודי הארטיילריה, לרבות גדודי המילואים, כפי שאמר מג"ד מילואים 9294 מאגד 282: "בחמש [בבוקר] אני יצאתי לקבוצת פקודות וזה דבר לא טוב ששולפים מג"ד מתוך הגדוד, כי הייתי צריך כבר בארבע לנסוע... אחר כך נפגשתי עם הגדוד".⁴³ לפני שיצא פקד המג"ד על הסמג"ד לצאת לכיוון העמדה הגדודית שהייתה ליד מרקבה. בשעה 5:00 יצא הגדוד לדרך על שרשראות, ובסיום קבוצת הפקודות הספיק המג"ד לחזור ולפגוש אותו ליד נבי יושע.

לא קיבלנו פקודה מאורגנת, לא מסודרת, שום דבר... שאלתי מה עם פקודה בכתב, נאמר לי שהקנ"א שלי קיבל אותה.... ה'ש' להיות מוכן ניתנה לנו בשתיים-עשרה, ותוך כדי תנועה כל הזמן השעה הזו נעשתה יותר מוקדמת... בתשע היינו כבר בעמדה, וכן היתה בעיה נוספת שאת העמדה שלנו תפס הגדוד הסדיר [גדוד 405], התחלפנו בעמדות והוא היה צריך להכין לנו יתדות, לא הכין שום דבר, לא מצאנו שום דבר בשטח, היינו צריכים ליזום פריסה במקום, פרסנו מיידית.⁴⁴

41 היסטוריה, **תחקיר א.א. 215**, עמ' 9.

42 שם, עמ' 9.

43 אג"מ מה"ד היסטוריה, **של"ג - אוגדה 36 א.א. 282 - תחקיר גדוד חת"מ 9294**, עמ' 2-3 (להלן: היסטוריה, **של"ג - אוגדה 36 א.א. 282**).

44 היסטוריה, **של"ג - אוגדה 36 א.א. 282**, עמ' 3.

בשעה 9:01 נפקדה מילת ההפעלה "דולפינריום, דולפינריום, דולפינריום" מפּי מפקדת התותחנים בפיקוד הצפון.⁴⁵ בתוכנית האש השתתפו כלל הגדודים הסדירים.⁴⁶ תיאור קצין אג"ם 215: "סיימנו את ההכנה הארטילרית האוגדתית... היו פגיעות טובות במטרות וזה לפי הזיהוי של התצפיות".⁴⁷ אוגדה 162 אשר החלה לנוע לעבר משימתה ביום ראשון בבוקר, עשתה זאת ללא סיוע ארטילרי. "ארטילריה לא הייתה בכלל. גד' 403 שלנו היה עסוק במשימות שהוא קיבל להכנה ארטילרית, ואי אפשר היה להוציא אותו מהעמדות ה"מ שיחבור אלינו. הוא היה פרוס בבקעת מרג'-עיון", אמר קצין אג"ם אוגדה 162.⁴⁸ גדודי המילואים של אגד 282 כבר היו מוכנים – 9294 עם 9 קנים, 9260 גדוד מלא ו-419 עם 14 קנים – וכן גדודים מאגדים 219 ו-96.⁴⁹

אף שבמטה הכללי ובפיקוד הצפון תוכננו תוכניות אש מפורטות, גם עצמאיות וגם משולבות עם תקיפה רגלית של יעדים בעומק לבנון, לבסוף התקיימה הפגזה מכינה קצרה מאוד למבצע. יחידות האש כבר היו פרוסות במרחב מבעוד מועד, אך הן עסקו בעיקר בצבירת הכוחות של עצמן, בהתבססות בעמדות הלחימה ובתגובה על ירי האויב. אין יכולת להעריך את מועילות ההפגזה שהקדימה את פתיחת המלחמה, ללחימת הכוחות בשלבים הראשונים, ולפיכך הנזק שנגרם לאויב בשלב זה לא נאמד.

הקרב על הבופור – "זה מזכיר לי את גבעת התחמושת"

בבוקר יום ראשון ה-6 ביוני החלה אוגדה 36 לנוע וחצתה את הליטני על גשר עקיה. את התנועה האוגדתית הובילה חטיבה 188, שהמשיכה צפונה, ואחריה נכנס כוח סמח"ט 1 סא"ל גבי אשכנזי, לימים, הרמטכ"ל ה-19 של צה"ל בין השנים 2007-2011, שמשימתו הייתה לכבוש את רמת ארנון ואת מבצר הבופור. בכוח הסמח"ט הייתה מפקדת סיוע מעין חטיבתית, ובראשה עמד סמג"ד 405. קצין המבצעים של מפקדת הסיוע, שליווה את נוהל הקרב בשנים שלפני הקרב כאשר היה קמב"ץ גדוד 405, הצטרף לקרב כאשר כבר

⁴⁵ פצ"ן/מת"פ, יומן מבצעים מת"פ צפון, שעה 9:01, מאגר מחלקת היסטוריה.

⁴⁶ על הגדודים, בהם הגדודים ברמת הגולן, ראו בטבלה 1.

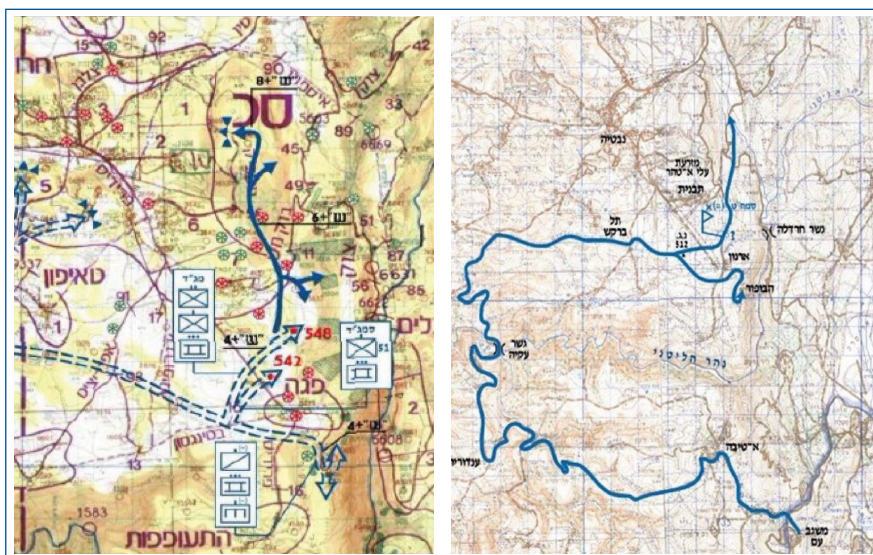
⁴⁷ היסטוריה, תחקיר א.א. 215, עמ' 10.

⁴⁸ אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר ק. אג"מ אוג' 162 – סא"ל שמי עטר, 12 ביולי 1982, עמ' 2.

⁴⁹ גדודים 7095, 8193, 8194, 412 וגדוד מכמ"ת 120 מ"מ – ככל הנראה גדוד 7038 – גדוד עם יכולות הסקה של אוגדה 96. בתוך: פצ"ן/מת"פ, יומן מבצעים מת"פ צפון, שעה 9:40, מאגר מחלקת היסטוריה.

היה בתפקיד הדרכה מחוץ לגדוד. בכוחות המשנה של כוח הסמח"ט היו עוד שני קש"אים, אחד בפלס"ר (פלוגת סיור)⁵⁰ ואחד בגדוד 51,⁵¹ והוא חולק לארבעה כוחות משנה:⁵²

1. גדוד 51, הגדוד המוביל, תוכנן לכבוש את היעדים שמצפון לבופור על רמת ארנון.
2. כוח בפיקודו של מפקד פלס"ר החטיבתית תוכנן לכבוש את מבצר הבופור, ולאחר מכן – יעדים באזור הכפר ארנון.
3. הפלוגה המסייעת של גדוד 51 נועדה לחסום את נבטייה מדרום ולפגוע במטרות בתוכה.
4. צוות קרב בפיקודו של סגן מפקד פלוגת חה"ן החטיבתית (כוח שכלל נגמ"ש מרגמה 81 מ"מ), משימתו הייתה לחסום ממערב לנבטייה.

תנועת כוח סמח"ט 1 (מתוך מחקרו של דני אשר אודות הלחימה בבופור; באדיבות המחלקה להיסטוריה בצה"ל).

50 סגן אריה ורדי ז"ל היה קש"א הפלס"ר. אריה נהרג ארבעה ימים לאחר קרב הבופור במהלך קרב בהרי השוף.

51 **שיחה עם תא"ל (במיל') (אז סרן) דני כסיף (קסלסי)**, קמב"ץ הסיוע של כוח הסמח"ט, 31 באוקטובר 2022.

52 דני אשר, **הלחימה על הבופור במערכת שלום הגליל 6-7 ביוני 1982**, צה"ל – המחלקה להיסטוריה, יוני 2006, עמ' 51-52. מחקר זה זמין באתר מחלקת היסטוריה במרשתת.

תוכנית הקרב כללה ריכוך יעדים באש תותחים ובאש אווירית, והסיוע היה מתוכנן להינתן באמצעות תותחים ומרגמות בעיקר מאגד 282 ובאמצעות גד"ב 412 מאגד 219. כוח האש האורגני בכוח הסמח"ט היה מחלקת מרגמות 81 מ"מ של הפלוגה המסייעת מגדוד 51. המחלקה התפצלה, ומתוכה הוצב נגמ"ש מרגמה אחד בפלס"ר, והשאר נלחמו בכוח של סמ"פ המסייעת, עם הכוח של מג"ד 51. מעבר לריכוך היעדים עצמם, תוכנן מסך אש מתגלגל שיקדים את הכוח עד שיתקרב ליעדים.⁵³ "אני הייתי צריך לתת יותר פתרונות של הטרדה לארנון", העיד מ"מ המרגמות שיצא עם הכוח, "כדי שאנשים לא ירימו את הראש... זה בלי קשר לארטילריה שהיתה צמודה אלינו... ומטוסים שעבדו כל הזמן [גם] במשך היום הקודם".⁵⁴

גדוד 405 היה בנופש בשבוע שלפני פתיחת המלחמה, וביום שישי נקרא להגיע לעמדותיו. מיום זה מעמדת מרגליות ירה את תוכנית האש המקדימה, וביום שבת דילג לעמדה הממוקמת מדרום לרב-תלתי.⁵⁵ ביום ראשון בשעה 5:00 הגיע המג"ד לתדריך במפקדת אגד 282 בכפר גלעדי, ושם נפקד עליו כי בתום תוכנית האש המקדימה עליו לנוע 'תחת פיקוד לתנועה' עם חטיבת גולני, אחרי גדוד 13. בשעה 12:00 התחיל הגדוד לנוע ונעצר בפקק תנועה כשני קילומטרים מגשר עקיה:

קיבלתי [הודעה] דרך מס"ח גולני ליצור קשר באלחוט עם קצין האג"מ של האוגדה... ואז הוא [קצין האג"מ] נתן לי הנחיה לא לעבור דרך המעבורת המערבית אלא לעבור על הגשר עצמו, עם כל הגדוד. אחר כך היתה הוראה שוב ממפקד האגד באלחוט אכן עברתי על הגשר... אז יצא שהגדוד שלנו והחטיבה [188] התנקזו יחד לאותו גשר... אז פתאום התחלת לראות כל מיני טנקים בתוך השדרה שלי. עצרתי, הורדתי חיל שיעצור את התנועה של הטנקים אל הגשר וצופפתי את הכלים.⁵⁶

53 שם, עמ' 57-58.

54 אג"מ מה"ד היסטוריה, של"ג - תחקיר סיירת גולני, סג"מ יגאל סורוקה, 17 ביוני 1982, עמ' 7 (להלן: היסטוריה, תחקיר סיירת גולני). סורוקה לא היה מ"מ מרגמות קבוע אלא במינוי חירום. בשגרה היה קצין לוחמה בטרור וקצין אמצעי לחימה בסיירת גולני.

55 אג"מ מה"ד היסטוריה, של"ג - תחקיר אוג' 36 א.א. 282 גדוד 405 - תחקיר מג"ד, 14 בנובמבר 1983, עמ' 3.

56 שם.

מג"ד 405 התקדם לעבר עמדתו המתוכננת, וכשהיה באזור קעקעית א-ג'סר קיבל פקודה מסגן מפקד אגד 282 להיפרס במקום שבו הוא נמצא כדי לסייע לכיבוש הבופור.⁵⁷ בתחקיר שנערך עם מפקד האגד אמר:

ברגע שאני קיבלתי שגדוד 405 מוכן בעמדה קידמתי גם את גדוד 9294 לרמת נבטיה... שיניתי לו את המשימה והוא קיבל פקודה לפרוש דרומית לגבשית... הגיע לעמדה הזאת למעשה כבר בשעות החשכה... שני הגדודים האלה למעשה נותנים סיוע לחטיבת גולני ולחטיבה 188... כוח הסמח"ט שהלך על רמת נבטיה עד הבופור... למעשה המשיכו לתת סיוע ארטילרי גדוד 403 ו-419 שהיו פרושים למרחב של א.א. 215 באזור מרג' עיון.⁵⁸

בשעה 17:40 דיווח סמח"ט גולני כי הוא מתקרב למרחב הלחימה. עם התקרבותו החלה להיירות לעברו אש ארטילרית וירי נשק קל ומקלעים כבדים: "הפעלנו את תוכנית האש הארטילרית על הבופור... היא פעלה בעצם מהפיצול לפי התכנון כאשר מג"ד 51 נכנס להתקפה על 548 עדיין באור".⁵⁹ בנושא תכנון הארטילריה העיד הסמח"ט: "לא הייתי מיועד בכל המטרות שחיל האוויר מבצע במסגרת המבצע... בארטילריה, אני לא יודע בדיוק מתי התחיל ומתי הוא סיים, ואם הוא ירה בכל המטרות". כדי למנוע אש מכיוון הכפר תפנית הפעיל כוח הסמח"ט אש גם על פאתיו. בעדות שלאחר המלחמה אמר סמח"ט גולני: "נתקלנו בטווחים רחוקים באזור ג'בל קרקש, מזרעת א'-שרקיה בטווחים רחוקים, הירי [לעברנו] היה די יעיל, ומאחר והמשימה הייתה בופור... אז המשכנו ולא התעסקנו עם זה למעט הורדה של ירי ארטילרי".⁶⁰

במשך כמה שנים החזיק פלס"ר גולני את התוכנית לכיבוש הבופור, והמ"פ שנכנס לתפקיד שבוע לפני המבצע לא שינה הרבה ממנה. את התוכנית הארטילרית המקדימה הוא לא הכיר: "אנחנו לא היינו שותפים לזה, זה קדם להכנה הארטילרית אווירית שבוצעה במשך כל היום שלפני... זה היה תכנון פיקודי הארטילריה".⁶¹ התוכנית הייתה שהארטילריה שסייעה ישירות לכוח

57 שם.

58 שם, עמ' 3. יש לציין כי גדוד 403 שייך לאגד 215, ואילו גדוד 419 שייך לאגד 282.

59 אג"מ מה"ד היסטוריה, **מבצע של"ג – תחקיר חטיבה 1 אוגדה 36**, 19 ביוני 1983, עמ' 5.

60 שם, עמ' 10.

61 אג"מ מה"ד היסטוריה, **של"ג – תחקיר פלס"ר 95 [גולני] בנושא כיבוש הבופור**, הדובר הוא סרן משה קפלינסקי, מפקד הפלס"ר בקרב, 6 בספטמבר 82, עמ' 14 (להלן: היסטוריה, **תחקיר פלס"ר 95**).

הפלס"ר תפגע במטרות עם התקרבותו לציר של הכפר ארנון על פי תזמון של הקש"א. מעבר לכך תכנן הקש"א את 'בית הקשתות' – יעד דרומי לבופור שאיים על ציר התנועה של הפלס"ר – כיעד המחולק לעשר מטרות. התוכנית הייתה 'לגלגל' (לקדם) את האש פנימה בתוך בית הקשתות, ככל שהפלס"ר מתקרב, כדי למנוע ירי מתוך הבית. מפקד הפלס"ר תיאר זאת כך: "יצאנו... אחרי גדוד 51... לא היו שום בעיות. ראינו את חיל האוויר יורד על הבופור, ראינו את הארטילריה יורדת על הבופור, הרגיע אותנו קצת".⁶²

במעבר גשר עקייה נוצר עיכוב, והאיחור בזמנים העלה דילמה אם לצאת להתקפה על הבופור בלילה, ולא ביום כפי שתוכנן. מי שהיה אמון על הפעלת הארטילריה לאורך כל התנועה היה מפקד הפלס"ר בעזרת הקש"א ורדי.⁶³ משהוחלט לתקוף דרשו בפלס"ר להתחיל להפעיל את האש הארטילרית על היעדים, אך לטענת מפקד הפלס"ר ללא הצלחה: "הקש"א שלנו ארי [ורדי] ז"ל נאבק אנושות בשביל לקבל משהו, והדבר הזה לא כל כך הגיע... ואז עשינו שינוי ואת הנמר"ש [נגמ"ש מרגמה]... ביקשנו שירה על הבופור ולא לארנון כפי שתכננו, והוא ירה".⁶⁴

גם הארטילריה וגם הנמר"ש לא ירו על היעדים. ורדי סיפר לאחר הקרב כי מפקדו (מפקד הפלס"ר) הוא שבחר שלא להפעיל את הארטילריה וגם לא את הנמר"ש לעבר המבצר.⁶⁵ לפי מפקד הנמר"ש, הסיבה לכך שלא ירו על מטרות בתנועה הייתה שונה: "הארטילריה עוד ממשיכה את הריכוך שלה [על הבופור]... היה סה"כ קש"א שלנו עם המ"פ בנגמ"ש והוא הפעיל את האש... המטרות שלי לא יכולות להיות רלבנטיות בגלל שמה שקרה בפועל בגלל התנועה הם חתכו ישירות לכביש של ארנון... כך שהמטרות שלי לא היו אפשריות".⁶⁶ כוח הפלס"ר נתקל בבעיה לעבור את השטח הקשה, ולכן החליט להגיע דרך הציר של ארנון. מאזור הכפר ספג הכוח אש מטווחים קצרים וארוכים, ותוך כדי ההיתקלויות המשיך להתקדם לעבר המבצר. המטרות המתוכננות של נגמ"ש המרגמות היו באזור הכפר ארנון. כאשר הכוח שינה

62 שם, עמ' 20.

63 שם, עמ' 35.

64 שם, עמ' 21.

65 ורדי, שכאמור נהרג כמה ימים לאחר קרב הבופור, סיפר זאת לאחר הקרב למשה קפלן, מפקד הסיירת (שבעצמו נפצע בקרב זה). עדותו של קפלן בתוך אג"מ מה"ד היסטוריה, **תחקיר מוטי גולדמן פלס"ר 95 – כבוש בופור**, 16 בפברואר 1983, עמ' 22.

66 היסטוריה, **תחקיר סיירת גולני**, עמ' 10.

את ציר התנועה, הפכו המטרות הללו ללא רלוונטיות, ולטענתו, הקש"א היה עסוק בהפעלת הארטיילריה ולא במציאת מטרות חדשות למרגמה. קמב"ץ הסיוע העיד כי לאורך כל התנועה נורתה אש ארטיילרית על הבופור.⁶⁷

הפלס"ר הגיע לטווח של 1,500 מטרים לפני היעד, והמ"פ הורה להסתער עם הנגמ"שים לעבר הבופור. בשעה 19:15 נפצע מפקד הפלס"ר מכדור בגבו. בעדותו אמר: "קצת אחרי שאני נפצעתי התחילה לרדת ארטיילריה על היעד, לא בכמות שתוכנן אבל הייתה ארטיילריה".⁶⁸ האש הופסקה מהר מהצפוי לנוכח טווחי הבטיחות שנדרשו בלוחמת לילה.

עם הנתונים הבסיסיים של הארטיילריה... זה לא מה שהיה מציל אותנו. נגיד את זה במלה קיצונית... ברור שזה היה עוזר להגעה עד השלב הזה, אבל באיזשהו שלב צריכים לחדול את הארטיילריה אחרת היא מפילה בך נפגעים... החדל של הארטיילריה הוא די רחוק ואז נשאר לך את ה-400 מ' אחרונים לנסוע כשאתה די חשוף כמעט לאורך כל הדרך ליעד ואתה פה עומד תלוי... החוכמה אחרי מעשה שאתה יושב ביעד, נכנס לעמדה שלו אתה רואה מה זה המחפה ראש הזה, שאתה יכול לירות עליו מה שאתה רוצה... לא מזיז לו כלום, הוא במקרה הגרוע... יוריד את האבק... במשך שנה וחצי ירד על זה חיל אויר שלוש פעמים בשבוע... הם לא עשו כלום... אני לא יודע אם יש לי זכות, אבל זה מזכיר לי את גבעת התחמושת עם הבזוקה... עד שלא שמו כדור בראש לא היה כלום.⁶⁹

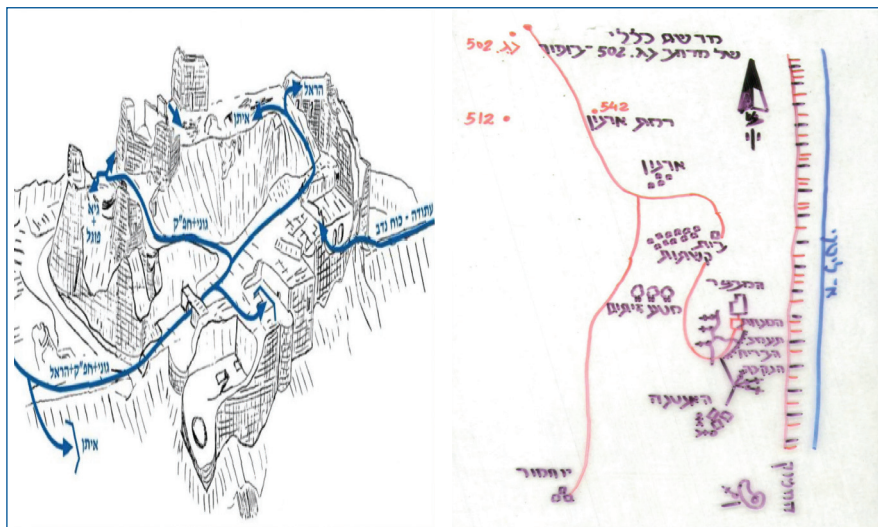
בד בבד עם לחימת הפלס"ר על הבופור עסק גדוד 51 בכיבוש היעדים מצפון. גם ביעדים מבוצרים אלו הופעלה אש לריכוך בטרם הגעת הכוח הגדודי. האש לא הצליחה לסייע בידי הכוח, והגדוד נתקל בלחימה עיקשת של האויב, ספג נפגעים אחדים, בהם המג"ד, עד שעמד במשימתו. קמב"ץ הסיוע של כוח הסמח"ט העיד:

הבנתי שהאש שעומד לרשותי אינו מספיק, ודרשתי יחידות אש נוספות. העמידו לרשותי גדוד המרגמות הכבדות 160 מ"מ... את גדוד הרוכב מילואים... את גדוד נמר וסוללה מגדוד אייל [403].

67 שיחה עם תא"ל (במיל') (אז סרן) דני כסיף (קסלסי), קמב"ץ הסיוע של כוח הסמח"ט, 31 באוקטובר 2022.

68 היסטוריה, תחקיר פלס"ר 95, עמ' 21.

69 שם, עמ' 42.

מרשם כללי של מרחב הבופור (מתוך מחקרו של דני אשר אודות הלחימה בבופור; באדיבות המחלקה להיסטוריה בצה"ל).

משעה 23:00 ועד יום שני ב-4:00 בבוקר עיקר הירי הארטילרי התמקד בפגזי תאורה, עד שמיכלין [מג"ד 419] הודיע לי שאין לו מספיק תאורות לכל הלילה.⁷⁰

כיבוש הבופור לא התקיים על פי התכנון, והארטילריה נורתה בהתאם לקרב שהתפתח. שינוי הציר של הפלס"ר ביטל את היכולת לירות פגזים כדי לאפשר לכוח לנוע על ידי בידודו מכיוון ארנון. התאורה המאפיינת את שעת בין הערביים ביטלה את היתרון שיש לירי פגזי עשן לבידוד התנועה. האש שניחתה על הבופור עצמו, כפי שהעיד מפקד הפלס"ר, לא גרמה נזק של ממש לכוח שהגן עליו, משום שזה היה מבוצר וממוגן היטב. גם תוך כדי ההסתערות היו אלו מרחקי הבטיחות אשר הכריחו לעצור את האש כדי שלא ייפגעו החיילים המסתערים. לרשות כוח הסמח"ט עמדו כארבעה גדודי ארטילריה, אולם אופי היעד הנכבש, שעת ההתקפה וציר התנועה שבחר הכוח אל היעד, לא אפשרו לארטילריה לבוא לידי ביטוי בכל עוצמתה.

⁷⁰ ריאיון עם דני קסלטי, מפקד הסיוע של כוח סמח"ט 1 בכיבוש הבופור, בתוך: יעקב זיגדון ושגיט סימן טוב, **תותחנים בשל"ג: סיפור מלחמה**, ירושלים: כתר, 2015, עמ' 245.

חטיבה 211 – שלושה קרבות חילוץ

ביום ראשון לפנות בוקר קיבל מג"ד 'רוכב' 411 מאגד 282 התראה לגבי פתיחת מבצע 'אורנים'. מיום שבת בשעה 16:00 כבר היו ממוקמות מפקדת הגדוד ושתי הסוללות הוותיקות סמוך לשקיף אל-חרדון, והן השתתפו בחילופי האש הארטילריים.⁷¹ בבוקר זה הופקד הגדוד להניע סוללה אחת עם גדוד 450 אשר נלחם כחלק מחטיבת שריון 211 בתנועתו צפונה.⁷² לדברי קצין האג"ם החטיבתי, "למעשה גדוד הארטילריה תוכנן, [לכסות] קשת שמסתיימת באזור של בין צור לליטני, שבה למעשה הסתיימה הקשת הארטילרית... [של יחידת הארטילריה] שישבה בראס ביידה... ולכן בתכנון כבר אנחנו קיבלנו גדוד ת"פ לתנועה,⁷³ גדוד 411".⁷⁴ המשימה לא הייתה זרה לסוללה א' אשר השתתפה בנוהל הקרב החטיבתי עם גדוד 450, ועימו נדרשה להתקדם לעמדה שמצפון לצור.⁷⁵

הסוללה הייתה מוכנה משעה 10:00, וכשעה מאוחר יותר הצטרפה לגדוד החי"ר ונעה אחריו. קע"ת (קצין עמדת התותחים) הסוללה העיד:

נכנסנו לסדר תנועה, היה בלאגן... היו המון כוחות שנכנסו בציר אחד... אנחנו נענו במשמר קידמי אחרי גדוד 450... ברגע שהסמג"ד עבר עצרנו אותו "אנחנו מאחוריך"... היתה אווירה של נירוונה כזאת, אנשים היו באווירה של טיול כזה... עד שהגענו לצומת תחנת הדלק או יותר נכון צומת 'גודלת' 'בוקיטו'... ששם הם טעו בניווט ונכנסו בציר, המשיכו על 'בוקיטו' לכיוון צור... ומשם 450 נכנסו למארב רציני מאוד וחטפו.⁷⁶

71 הסוללה הצעירה של הגדוד עברה קורס תותחן מזורז ברמת הגולן כדי להפוך מבצעית ולהצטרף לגדוד.

72 גדוד 450 חי"ר היה שייך לחטיבה 828, והועבר לחטיבה 211 בציוות למלחמה. הגדוד קיים נוהל קרב עם החטיבה כמה חודשים לפני המלחמה.

73 יחידה ארטילרית מוגדרת 'תחת פיקוד לתנועה', ומשימתה היא להתקדם בתוך כוח מתמרן עד לעמדה מסוימת. צורת התקדמות זאת מקורה בנחיתות של יחידות הארטילריה ביכולת ההגנה העצמית שלהן. היחידה המתמרנת היא האחראית לאבטחת התנועה של היחידה הארטילרית עד הגעתה למרחב.

74 עדות סמח"ט 211 בתוך: אג"מ מה"ד היסטוריה, "שלום הגליל" תחקירי אוגדה 91 – חטיבה 211, 12 ביולי 1982, עמ' 24 (להלן: היסטוריה, תחקירי אוגדה 91).

75 שיחה עם אל"ם (במיל') שלום (שולי) לוי, 20 בנובמבר 2022 (להלן: שיחה עם אל"ם [במיל'] לוי).

76 היסטוריה, תחקיר אוג' 36, עמ' 1, 3.

המשימה של חטיבה 211 הייתה "לנוע מהר ככל האפשר על ציר החוף וציר נוסף באגף המזרחי תוך עקיפה של מקומות שעלולים להיות להם בעיה... ולנוע צפונה כמה שיותר מהר... במגמה לעקוף מוקדים דוגמה: כמו צור, ובהמשך זה היה אמור לגבי צידון".⁷⁷ החטיבה נעה במפוצל, גדוד 9 נע עד צומת קלילה, שם נסע מזרחה, אחריו גדוד 126 נע על ציר החוף, ואחריו גדוד 450, עם סוללת התותחים מגדוד 411. במהלך התנועה ביצע גדוד 126 את המעקף, כפי שתוכנן. גדוד 450 נע באיטיות יחסית, ובעקבות זאת בשעה 13:50 פקד מח"ט 211 על הסמח"ט שלו להצטרף לגדוד כדי לסייע לו בתנועה.⁷⁸ את הגדוד הובילה אחת הפלוגות, ובהגיעה לצומת הצירים 'גודלת'–'בוקיטו' הבחין מפקד המחלקה המובילה בעקבות השרשראות של גדוד 126 שנע לפניו. מפקד המחלקה שאל את מג"ד 450 אם עליו לנוע בעקבותיהן, והמג"ד השיב בטעות שעליו להמשיך על הציר לכיוון הכפר.⁷⁹

המח"ט הבין כי הגדוד מתעכב בלוחות הזמנים שהוגדרו לו, ובשעה 13:50 הנחה את הסמח"ט להצטרף לגדוד ולסייע לו בתנועה. באותה שעה דווח בקשר גם על היתקלות של גדוד 450.⁸⁰ הסמח"ט התחיל לנוע לכיוון הגדוד וקיבל דיווח כי נפגעו טנק ושלושה נגמ"שים של הגדוד.⁸¹ הוא העביר את הדיווח למח"ט, הוסיף כי "האש לא רצינית", וביקש אישור לבצע את פעולות החילוץ. המח"ט אישר זאת, והסמח"ט פנה למ"פ בקשר כדי לנסות להבין את מקום הימצאותו. המ"פ לא ידע את המיקום המדויק, אך מתיאור הסביבה הצליח הסמח"ט להבין כי מדובר בצומת הצירים 'קראון'–'בוקיטו', בשמו צומת 'אל-בץ' הממוקם בכניסה למחנה הפליטים אל-בץ הסמוך לצור.⁸² בעדותו של סמח"ט 211 אמר את הדברים האלה:

דרומית לדרך, ישנה צומת גודלת–בוקיטו. מהצומת הזה יוצאת דרך עפר... כאשר התכנון היה שעל מנת להימנע מכניסה דרך צומת אל-בץ, שהיה מאותר וידוע מבחנתנו כצומת שיש בו הרבה מאוד מחבלים והיא סגורה חזק מאוד... בכל התכנונים שלנו, דיברנו על

77 היסטוריה, תחקירי אוגדה 91, עמ' 18.

78 חטיבה 211, יומן מבצעים, 6 ביוני 1982, שעה 13:50, מאגר מחלקת היסטוריה.

79 משה גבעתי, בדרך המדבר והאש: תולדות גדוד 9, תל אביב: מערכות, 1994, עמ' 442.

80 חטיבה 211, יומן מבצעים, מאגר מחלקת היסטוריה.

81 היסטוריה, תחקירי אוגדה 91, עמ' 5.

82 שיחה עם תא"ל (במיל') יחיעם ששון, סמח"ט 211 במלחמת של"ג, 13 בנובמבר 2022 (להלן: שיחה עם תא"ל [במיל'] ששון).

כך שאנחנו עוקפים את הצומת הזה... וחוזרים לבוקיטו... כאשר הכלים הראשונים שלה הגיעו לצומת אל-בץ הם נפגעו, למעשה מה שנפגע כאן זה טנק ושלושה נגמ"שים. הצעתי שאת פעולת החילוץ נעשה ממזרח למערב. בנינו כאן כח שהיה מורכב מהטנק שלי, עוד ארבעה טנקים של גדוד 9 ועוד ארבעה נגמ"שים של גדוד החי"ר... אני קיבלתי את הארטילריה שהיתה לטובת החטיבה.⁸³

תוך כדי התקדמות לעבר הצומת וידא הסמח"ט כי כוחות המ"פ נמצאים ממזרח לצומת אל-בץ. כאשר אישר המ"פ לחייליו להימצא ממזרח לצומת, הורה הסמח"ט לירות שלושה פגזים למטרה שממזרח לצומת. לאחר שזיהה המ"פ את הפגזים, אישר לסמח"ט כי הם נופלים במטרה מרוחקת מספיק:⁸⁴ "דרך המס"ח בתיאום עם המח"ט והתחלתי להוריד אותה [את הארטילריה] ממערב לצומת... כיוונתי אותה לנקודת מוצא כ-500 מטר מערבית לצומת כאשר הכוונה היתה בהמשך לקדם אותה מזרחה, כאשר אהיה בצומת עצמו... אפשר לקדם אותה עד טווח של 200 מטר מהצומת".⁸⁵

הסמח"ט הגיע לצומת שבו נמצאו הנגמ"שים, והאויב שהיה בסביבתו המשיך לירות לעבר הכלים שהיו בו. פעולת החילוץ ארכה בערך 25 דקות "תוך כדי זה אני הזזתי את הארטילריה, כלומר דרך 'מעיל' [מפקדת הסיוע החטיבתי], הסטתי אותה קצת יותר מזרחה למטרות יותר קרובות אלינו, והיא למעשה ירדה במקביל לפעולת החילוץ, סדר גודל של 300 מטר מאיתנו... הארטילריה הייתה מדויקת מאוד".⁸⁶ הפגזים המשיכו לפגוע במטרות מסביב לצומת לאורך כל שלב הטיפול בפצועים.⁸⁷ "הירי לא מנע את הירי של האויב, אבל הפחית אותו ובעיקר החדיר בנו ביטחון מסוים", העיד הסמח"ט. דרישתו מהמס"ח הייתה שהאש תחסום ותיצור מיסוך בינם ובין אויב אפשרי ממערב לצומת, ולטענת הראשון, על המטרה נורו גם פגזי נפיץ וגם פגזי זרחן.⁸⁸

83 שם, עמ' 6-7.

84 שיחה עם תא"ל (במיל') ששון.

85 היסטוריה, תחקירי אוגדה 91, עמ' 6-7.

86 שם, עמ' 9.

87 אג"מ מה"ד היסטוריה, מלחמת "שלום הגליל" - לקחי אוגדה 91, 2 באוגוסט 1982, עמ' 21.

88 שיחה עם תא"ל (במיל') ששון.

הסמח"ט הוביל את הכלים בנסיעה אחורה, ואת הארטילריה הוא המשיך להפעיל תוך כדי נסיעה כדי להיחלץ מן המקום. הכלים נסעו לכיוון צומת 'בוקיטו'–'גודלת', שם נקבעה נקודת פינוי הפצועים. כדי להגיע לציר הנסיגה דרומה פנו הכלים מזרחה, לכיוון בורג' א-שמאלי, ובצומת הממוקם מעט לפני המחנה תכננו לפנות דרומה, לכיוון נקודת פינוי הפצועים. אחד הנגמ"שים שנסע לפני הכוח עבר את הצומת מזרחה, וכשהבחין הסמח"ט בו קרא לו לחזור חזרה. הנגמ"ש שב על עקבותיו, ולאחר כ-200 מטרים נפתחה לעברו אש:

במהלך התנועה נורתה על הכלים אש חזקה מאוד, מכיוונים רבים, ומנשקים מגוונים, כולל אר. פי. ג'י אשר פגע באחד הנגמ"שים של הגדוד. הכלים נתקעו והאנשים החלו לזחול לכיוון תעלה בצד הכביש, תחת אש צלפים. הירי על הכוח היה מטווחים קצרים ביותר, עד כדי 30 מטרים, לכן לא ניתן לירות ארטילריה כדי לנטרל את האיום.

סוללה א' מגדוד 411 הייתה מרוחקת כשלושה קילומטרים ממקום ההיתקלות. "אנחנו חיינו מאחור ולא ידענו בדיוק מה לעשות", העיד הקע"ת, סג"ם שולי לוי:

ואז החלטנו... לחזור ולעלות על הציר הנכון, ובצורה עצמאית להצטרף לכוח שהמשיך... המסו"ל [מפקד הסוללה] נסע ועמד בצומת... ['בוקיטו'–'גודלת']⁸⁹ נכנסתי לצומת עברתי אותה הכל היה תקין, נכנס תומ"ת [תותח מתנייע] ראשון, לא קרה כלום, הסתדר בסדר תנועה, ואז הגיעה "אלפא" זה זחלילית תחמושת, ואז התחילו לירות עלינו מכל הכיוונים. נכנסנו לתוך מארב רציני שהיה שם, הכדורים עפו מכל היוונים בעיקר היה שם פרדס משם ירו עלינו, כיוונו ל"אלפא"... ה"אלפא" חטפה כדור נותב, התחילה להידלק וכל רגע הייתה אמורה להתפוצץ. אחרינו היו המון טנקים ושיירה ענקית של כלים.⁹⁰

צומת 'בוקיטו'–'גודלת' היה מוקף פרדסים, והחטיבה הגדירה אותו כנקודת פינוי הפצועים. ריכוז הכלים שבו היה גדול מלכתחילה, ובעת האירוע דיווח סג"ם לוי כי הכלים המשיכו לזרום לכיוונו. הדיווח לחטיבה על הנגמ"ש שהתפוצץ הועבר דרך חש"ל (חוליית שליטה) בשעה 16:07. לאחר כמה דקות

89 דני אשר, **הלחימה בגזרה המערבית במלחמת "שלום הגליל" יוני 1982**, צה"ל – המחלקה להיסטוריה, יולי 2004, עמ' 33.

90 היסטוריה, **תחקיר אוג' 36**, עמ' 1.

התקבלה הודעה כי כלי התחמושת (הכוונה לנגמ"ש 'אלפא') התפוצץ, הכלים בצומת עומדים באופן מסוכן, וכי יש לצאת החוצה ולירות בעוצמה לעבר הפרדסים.⁹¹ הפקודה נבעה מהצורך לעצור את האש שנורתה לעבר הצומת, אך הירי לעבר הפרדסים לא התבצע. בעיית הכוח הייתה כי לא ניתן היה להבחין היכן נמצאים חיילי צה"ל, והיכן נמצאים מקורות הירי. החשש היה כי הירי יפגע בטעות בראשונים. לא הייתה שליטה בכוחות שהיו בצומת, וכן הללו לא הכירו זה את זה, ולא הצליחו לתאם את הדברים.⁹²

כשהבחין מפקד הסוללה גידי ראש במתרחש, ירד מנגמ"שו, והחל לסייע לפנות פצועים מהצומת. תוך כדי פינויים התפוצצה ה'אלפא' הבוערת, וגידי נהרג מהפיצוץ. סג"ם לוי הבין שהפך למפקד הסוללה:

ברגע שהוא נפגע אז אני הייתי מפקד הכוח. המשימה הראשונה הייתה לאתר את כל הסוללה. לבדוק שלא נפגעו אנשים... ראיתי שפחות או יותר כולם בסדר פרט לפצוע אחד מפקד צוות שנפצע, הוא לא יכל לתפעל את הכלי, שמתי שם את החובש... ואז דיברתי בקשר עם המג"ד שנמצא כ-4-5 קילומטר מאיתנו... אמר לי תגיע אלי עם הסוללה, ניסיתי להגיע אליו... אחרי 300 מטר ראיתי שאי אפשר להמשיך בציר הזה, הציר היה חסום לגמרי.⁹³

האויב המשיך לירות אש דלילה יחסית לכיוון הכלים שהיו בצומת, וסג"ם לוי החליט לפרוס את הסוללה במרחב הסמוך להימצאותם, ולהמתין לגדוד.

אירועי הקרב של חטיבה 211 בצהרי יום ראשון ה-6 ביוני 1982 מורכבים משלושה קרבות חילוץ. הראשון בצומת אל-בץ, שבו נורתה ארטיילריה כדי לחלץ את הכוח של גדוד 450. האש שנורתה לא הייתה לעבר מקורות הירי, אבל לטענת סמח"ט 211, היא הצליחה להפחית את עוצמת האש ובעיקר לנטוע ביטחון בכוחות המחולצים. הקרב השני בצומת הפנייה דרומה לכיוון צומת 'בוקיטו'–'גודלת' התקיים ללא יכולת תגובה על ידי ירי ארטיילרי לחילוץ. מרגע ההיתקלות יצרה קרבת האויב לכוחות מגבלת בטיחות שבגינה לא נורתה אש. הקרב השלישי שדרש חילוץ היה סוללה א' מגדוד 411, שהוגדרה 'ת"פ לתנועה' עם גדוד 450. בשני הקרבות הראשונים היו גבולות הגזרה לירי (כולל נק"ל) וההפרדה בין כוחות צה"ל לאויב ברורים בשונה

91 חטיבה 211, **יומן מבצעים**, מאגר מחלקת היסטוריה.

92 **שיחה עם אל"ם (במיל') לוי**.

93 היסטוריה, **תחקיר אוג' 36**, עמ' 1.

מהקרב השלישי. נקודת איסוף הפצועים בציר 'בוקיטו'–'גודלת' הובילה לגודש כוחות, ומשום שמוקמה באזור מיוער, היה קשה לחלצם בעזרת אש, לרבות אש ארטילרית.

הקרב על המיוערת

"ב-6 ביוני בשעה 2200 הורה פיקוד צפון למפקדת גייס 446 לעבור מחזית רמת הגולן לחזית לבנון. יום לאחר מכן נפקד על הגיס להיערך לתקוף את הסורים בבקעת הלבנון. הכוחות העיקריים שהוקצו לגיס היו אוגדה 252, אוגדה 90, חטיבה 7 שהוכפפה לאוגדה 252, חטיבת טנקים 514, חטיבת חיר"ם מוקטנת 623 מילואים, גדוד מחטיבת חיר"ם נ"ט 409 מילואים".⁹⁴ משימתה של אוגדה 252 ב-6 ביוני הייתה להחדיר כוחות משוריינים לכּנֶכָּא, לחאצביא ולמיוערת.⁹⁵ תוכניתה התבססה על ארבעה כוחות: כוח מח"ט 401 עם גדוד 52 ינוע עד למעבר חאצביא; צוות קרב בפיקוד מפקד סיירת מטכ"ל ינוע בוואדי שבעא עד למיוערת; כוח סמח"ט 401 עם גדוד 46 מוקטן יגיע לחאצביא; צוות קרב של בה"ד 1 ינוע דרך כּנֶכָּא עד בסיס העליות לג'בל ביר א-דהר.⁹⁶ התנועה בוואדי שבעא לא אושרה כבר ביום הראשון, והאוגדה התבקשה:

להימנע ממגע עם צבא סוריה... ביום ג, 8 ביוני אושר [לאוגדה] להתקדם עד האוכף בציר ואדי שבעא ועד מימס בציר הכפרים... בשחר ה-9 ביוני קיבלה האוגדה פקודה להמשיך בתנועה חופשית בציר הכפרים וואדי שבעא והגיעה באותו לילה עד מבואות עין עטא בציר הכפרים, ולמתג 34 על ציר טולוס מצפון למיוערת.⁹⁷

בתחילה לאוגדה הוקצה האגד האורגני שלה, 209, בהרכב גד"ב 404, גד"ב 9260, גדוד 419 מאגד 282 (מכמ"ת 160 מ"מ), גד"ב 412 מאגד 219 וגדוד איכון.⁹⁸

⁹⁴ רפי יקר, **ההתקפה על המערך העיקרי: הבקעת הדרג הראשון של דיביזיה 1, 9-10 ביוני 1982**, כרך א', אג"ם-תוה"ד מחלקת היסטוריה, אפריל 1993, עמ' 87.

⁹⁵ ישראל בן דור, **הלחימה ב"רצועת האבטחה" 6-10 ביוני במלחמת שלום הגליל**, המחלקה להיסטוריה, יוני 1992, עמ' 40.

⁹⁶ שם.

⁹⁷ דברי מפקד האוגדה בתוך: אוגדה 252, **סיכום לקחי מלחמת "שלום הגליל"**, מאי 1983, עמ' ב.

⁹⁸ גייס 446, **מבצע שלג (שלום הגליל): פק' סיוע מס' 1**, מברק, 7 ביוני 1982 בשעה 16:30, מאגר מחלקת היסטוריה.

התוכנית הייתה מוכרת למפקדי האוגדה. הם הכירו את הגזרה והתאמנו על פי התוכנית שהוצגה. ביום ראשון בערב הוכפפה האוגדה לגיס 446, ומפקדיה נקראו לתדריך אצל מפקד הגיס ביום שני לפנות בוקר. לדברי מפקד האגד, "לארטילריה נאמר שכנראה יגייסו יחידות מילואים אבל עדין לא היה אישור לגייס אותן".⁹⁹ בפקודת הגיס מיום שני בצהריים לאוגדה הוקצה אגד ארטילרי 209, עם הגדוד הסדיר היחיד שלו ועם גדודי מילואים מאגדים אחרים שכבר היו מגויסים.¹⁰⁰ מפאת ריבוי הגדודים החליט מפקד האגד לפצלם לשני מרחבים.¹⁰¹

עם תחילת הלחימה החלה חטיבה 401, בראשה כוח המח"ט, לנוע על הציר לכיוון הכפר שבעא. המח"ט עם חמישה נגמ"שים עבר את הכניסה הדרומית לכפר. אחריו נע דחפור, ומאחר שתחתיו קרס הציר נמנע מהכוחות להתקדם. המח"ט והנגמ"שים המשיכו לנוע לעבר חאצביא. שאר הכוחות, גדוד 52 שריון, גדוד 606 הנדסה וסיירת מטכ"ל, חיפשו דרכים עוקפות להתקדמות. ב-7 ביוני קיבל גדוד 606 אישור לפרוץ ציר עוקף לוואדי שבעא, ואת המשימה אבטח כוח מסיירת מטכ"ל. העבודות החלו ביום שני בבוקר, ובצהריים נעצרו ליממה. ביום שלישי בבוקר אישר אלוף הפיקוד לכוח להתקדם לפריצת הציר עד ל'אוכף', כקילומטר וחצי מדרום למיוערת. בצהרי יום שלישי פקד הגיס על האוגדה לפתוח את ציר שבעא עד המיוערת. עד ליום שלישי בערב לא גילה האויב התנגדות לכוחות פריצת הציר. בשעה 15:18 מעל הכוח הופיע מסוק 'גאזל', והכוח קיבל התרעה על התקפה ארטילרית, הכוללת חומרי אב"ך.¹⁰²

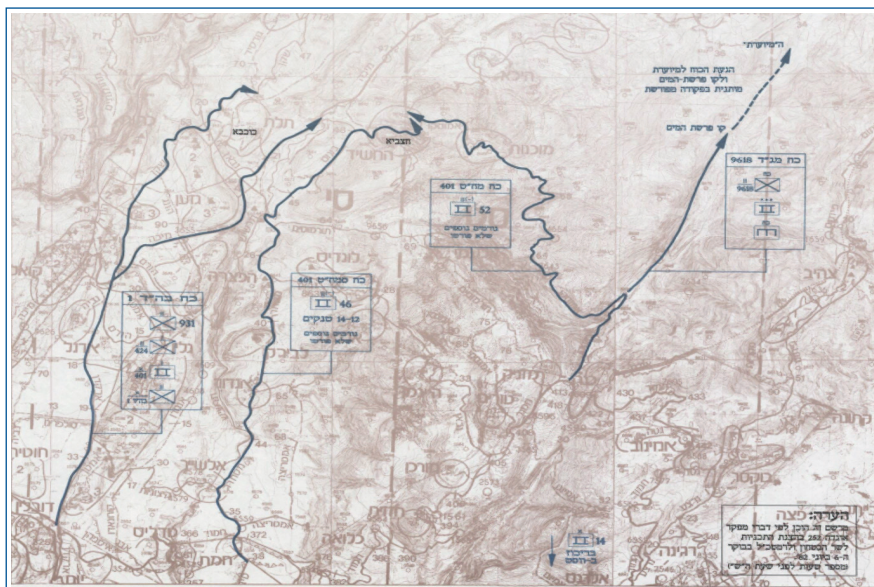
ביום רביעי "בבוקר נתקבלה פקודה מפורטת וברורה (היחידה כזו)... לנוע ולתפוס את המיוערת בכוח רגלי, ולראות את המיוערת

99 היסטוריה, תחקיר מפקד אגד ארטילרי 209, עמ' 4.

100 מברק של גייס 446, מבצע שלום הגליל: פקודת סיוע מס' 1, 7 ביוני 1982 בשעה 16:00, מאגר מחלקת היסטוריה.

101 מתוך: אג"מ מה"ד היסטוריה, סיכום לקחי המלחמה של מפקדת אוגדה 252, ספטמבר 82, עמוד 134: מרחב א' בפיקודו של סא"ל פני דורון, שנע בציר ה'כפרים', ובשלבם השונים כלל את היחידות האלו: גדוד 404 (גדוד סדיר שהיה שייך לאגד בשגרה), 9260 מאגד 282, גדוד 419 (מרגמות כבדות 160 מ"מ מאגד 282 וגדוד 412, בהמשך הצטרף אליו גם גדוד 'עברי' (טילי לאנס). מרחב ב' בפיקודו של סא"ל יזהר רפי שהחל את פעולותיו ביום ד' בערב ונע בציר ואדי שבעא עם גדודי 7032, 7057, 439 ו-8194.

102 בן דור, הלחימה ב"רצועת האבטחה", עמ' 166-179.

תוכנית אוגדה 252 ביום תחילת המבצע (מתוך מחקרו של דני אשר אודות הלחימה בבופור; באדיבות המחלקה להיסטוריה בצה"ל)

כקו הגנה קידמי (הגדרת המשימה)¹⁰³ על פי המודיעין שהגיע לכוח בקרבת המיוערת, היה האויב בהרכב שתי משאיות ומאהל במרחק שלושה קילומטרים מצפון למיוערת.¹⁰⁴ העיד מפקד היחידה:

המיוערת עצמה... הרבה יותר רצינית עוד ממה שזה נראה במבט ראשון במפה, יש פה כול מיני שקעים... זה קריעת תחת... כי בתוכה כמה מכתשים כאלה... זה כושר פיסי צריך חזק מאוד... זה הייתה הגדרת המשימה שלי וזה היה ברור לי שאני תופס אותה.¹⁰⁵

בהתאם לכמות האויב שהייתה ידועה במודיעין, תפיסת המיוערת לא נראתה כבעיה, ומפקד היחידה מיקם תצפית לחיפוי בזמן העלייה עליה. הצוות זיהה כוחות סוריים גדולים מהמשוער, ודיווח כי הוא זיהה כוח קומנדו סורי "ואז התחיל הקטע המיוחד... כוח תצפית קצין צעיר עם צוות צעיר מדווח שעולים עליו, אני לא זוכר את המספרים אבל לנו גם היה ברשת שלנו מספרים

¹⁰³ אג"מ מה"ד היסטוריה, סכום תחקיר מבצע "שלג" בסיירת מטכ"ל 12-5/6/1982, 28 ביולי 1982, עמ' 5.

¹⁰⁴ אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר סיירת מטכ"ל במלחמת של"ג.

¹⁰⁵ אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר מפקד הסיירת שי אביטל, 2 בנובמבר 1990.

גדולים".¹⁰⁶ מפקד הסיירת החל לקצר טווחים לעבר התצפית, הנחה את סגנו להתחיל לנוע לעבר המיוערת,¹⁰⁷ ודרש סיוע ארטילרי.¹⁰⁸ קש"א הסיירת היה עם מפקד הסיירת בעלייה לראש הגבעה: "כשהגענו לראש המיוערת והתחלנו לרדת זיהינו את הכוחות הסורים במרחק של כ-500 מ' הם כללו: שני כלים מסוג BMP, טנק, שתי משאיות וכ-50 חיילים".¹⁰⁹

כוח הסיירת החל לירות על הקומנדו הסורי המסתער, ואז דרש מפקד הסיירת מהקש"א להפעיל את הארטילריה. הקש"א עלה חזרה לראש הכיפה ופעל כך: "ניסיתי ליצור קשר עם היחידה שהייתה בסיוע ישיר לכוח, בגלל בעיות קשר לא הצלחתי ליצור קשר ישירות ליחידה, ולכן פניתי למפקדת האגד... שיטווחו ביני לבין הגדוד".¹¹⁰ מפקד הסיירת המשיך לדרוש ארטילריה: "הקש"א היה מאחורה הוא עבד עם הסוללה אבל אני טווחתי אותם... הקרבתי את הארטילריה ממש צמוד אלי".¹¹¹ הקש"א הצליח ליצור קשר עם גדוד 404, אשר באותו הזמן היה בחאצביא. מי שתיווך במקרה זה היה קצין הקשר הגדודי, אשר לאורך כל המלחמה שימש מתווך בין היחידות המסתערות ובין הגדוד.¹¹²

לנוכח השטח הקשה הורה מפקד הסיירת לסגנו שלא לעלות לכיפה עם נשקי הנ"ט מסוג 'דרגון', העיד הקש"א:

כלי הנ"ט נשארו מאחור ולא היה מה לעשות נגד הכלים שהתקדמו לקראתנו... כשיצרתי קשר עם הגדוד... הורדתי להם נ"צ של ה-BMP שהיה כבר 150 מ' מכוחותינו והיה הכרחי לעצרו. דרשתי מטח סוללתי לטווח בהנחה שיכסה שטח גדול יותר וכך הסיכוי טוב יותר שיפגע בכלי או אפילו ירתיע אותו ויעצור אותו... המטח הראשון ירד בדיוק במקום ואחד הפגזים פגע פגיעה ישירה בכלי והדליק אותו. הורדתי עוד מספר מטחים לפי תיקונים של הקת"ק

¹⁰⁶ שם, עמ' 14.

¹⁰⁷ סגן מפקד הסיירת היה במשימת סריקה אחר משגרי נ"ט אשר ירו טילים לעבר כוח ההנדסה שפרץ את הציר.

¹⁰⁸ בן דור, הלחימה ב"רצועת האבטחה", עמ' 186.

¹⁰⁹ אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר קש"א סיירת מטכ"ל במלחמת של"ג, חסר תאריך.

¹¹⁰ הכוונה היא לאגד 209. אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקיר קש"א סיירת מטכ"ל.

¹¹¹ אג"מ מה"ד היסטוריה, תחקור מפקד צוות הקרב שי אביטל, 2 בנובמבר 1990, עמ' 16-17.

¹¹² אג"מ מה"ד היסטוריה, "שלום הגליל" - תחקיר אוג' 252 גדוד 404 א.א. 209, תחקיר קצין קשר, 7 בנובמבר 1983.

ושל המג"ד שהיו עם הכוחות למטה ותיקונים לפי תצפית שלי, שתי המשאיות נדלקו גם הן והכוח הסורי התפזר והסתתר. במצב הנוכחי הכוח הסורי היה מפוזר מאוד והסתתר ולכן רציתי להוריד מצררים. הסברתי למג"ד את המגבלות של מרחק מהכוח ושל מיקום ובכל זאת קיבלתי את אישורו, תוצרת ירי המצררים הייתה טובה מאוד. הכלי השני נפגע, אנשי חי"ר נהרגו, זה הפתיע אותם וגרם להם לבלבול ופחד שעזר לכוחותינו לצלוף עליהם. למעשה הארטילריה היתה הפתרון היחידי נגד כלי האויב באותו שלב....¹¹³

ההתקפה הסורית נקטעה, והאויב הושמד. הלחימה על המיוערת חושפת יכולת נוספת של הפעלת ארטילריה – השמדת כוחות חי"ר גלוי. במקרה זה התאפשרה עצירת האויב והשמדתו במהירות יחסית, בעיקר הודות לירי פגזי מצרר כנגדו. המצררים פגעו במטרות שבקרבת כוחותינו, עד כדי סיכון הכוח. רדיוס השפעה של פגז מצרר גדול ממאה מטרים, והאישור של מפקד היחידה לירות בטווחים הללו הוא חריג בהחלט. יתרה מזו קרב המיוערת הוא הראשון שבו ירה צה"ל פגזי מצרר בסיוע קרוב לכוחות.¹¹⁴ עובדה זאת נותנת משנה תוקף לצורך במפעיל אש מקצועי, בעיקר במצבי קיצון, כפי שהיה כאן. בסיכום המלחמה היטיב הרמטכ"ל לנסח זאת:

ראינו דוגמא זוטר א מסיירת מטכ"ל והסגן או הסרן שליווה אותם [הקש"א]. אז אם הוא לא היה יוזם, לא היה רץ ולא היה דואג ולא היה בעצם מבצע את תפקידו אלא מסתמך על המג"ד או על מפקד היחידה אז הסורים היו עולים עליהם ואז היו אני לא יודע מה ובסיכום היו אומרים – הארטילריה לא היתה.¹¹⁵

סיכום

בסיכום הרמטכ"ל למלחמה, בנובמבר 1982, נכתב: "במלחמה זו הייתה הרבה ארטילריה והייתה יעילה מאוד כשידעו להפעיל אותה נכון ובזמן. הארטילריה

¹¹³ היסטוריה, תחקיר קש"א סיירת מטכ"ל.

¹¹⁴ מלחמת של"ג היא הראשונה בה נורו פגזי מצרר, יירי הראשון המתועד היה ביום שלישי ה-8 ביוני. מפקד אגד 209 הפעיל אש על תצפיתני אויב אשר הכווינו אש על ההתקדמות של בה"ד 1, גם הוא במסגרת אוג' 252, בתוך: היסטוריה, תחקיר מפקד אגד ארטילרי 209, עמ' 6. באותה הזדמנות נורו ככל הנראה 120 פגזי מצרר, על פי דו"ח צריכת התחמושת של אותו היום, בתוך: אג"מ מבצעים, "שער המלך" – דו"ח שצ"ל תחמושת ארטילרית, 8 ביוני 1982.

¹¹⁵ דברי הרמטכ"ל בכנס לקחי חת"ם שנערך בבית הצנחן, 24 באוגוסט 1982.

הייתה מבוקשת מאוד במלחמה זו, היא הייתה מבוקשת גם במלחמות קודמות אך במלחמה זו היו לה אמצעים לענות על הציפיות ממנה".¹¹⁶ במאמר נעשה ניסיון להביא דוגמאות מייצגות לשימוש בארטילריה, ולהצביע על הסיבה, לתחושת הרמטכ"ל, שלפיה היא הצליחה להיות מועילה. במקרים שהובאו נסקרו ארבעה שימושים שונים בארטילריה: דו־קרב ארטילרי, סיוע בהתקפה על יעד, סיוע בחילוץ כוחות ותקיפת אויב בקרב הגנה. המקרים מלמדים אותנו שאפשר לקבוע אם האש הועילה או לא, בקרב מסוים, אולם לא בכל אחד מהשימושים בה, ולא בכל קרב, הצלחנו לקבוע זאת באופן מובהק. המקרים שבהם נקל היה להראות את רמת המועילות היו כאשר סייעה לכוחות בשטח. קשה יותר היה להוכיח אם הועילה כאשר פעלה כמאמץ נפרד בתחילת המלחמה בדו־קרב ארטילרי למול ארגוני המחבלים.

למרות האמור לעיל, את מועילות הארטילריה למדנו בעיקר מחוויותיהם של המפקדים בשטח. מעטים הם המקרים הדומים לקרב על המיוערת, שבה הצליחה האש להשמיד כלים וחיילים, ובכך לשמש הכלי היחידי שעצר אותם מלהסתער על כוחותינו. ההתקפה על הבופור, קרב החילוץ של גדוד 450 וניסיון השיתוק של ארטילריית האויב הם דוגמאות הרבה פחות מובהקות בהקשר זה. לנוכח החשיבות של תחושת המפקדים והחיילים בקרב, לא ניתן להפריז בחשיבותן של אמירות המפקדים על הסיוע של הארטילריה גם בכך. נראה שאם נרצה להעמיק את המחקר בנוגע לתבחיני מועילות הארטילריה, נצטרך להתייחס גם לתרומתה לרוח הגייסות.

עניין נוסף שיש לשים אליו לב הוא היכולת לקבוע את מועילות הארטילריה דרך המקרים שבהם לא הופיעה. לדוגמה, מנינו שלושה קרבות חילוץ, בראשון (בצומת אל-בץ) השתתפה הארטילריה, ובשניים האחרים נעדרה. בראשון הצליח הכוח לחלץ את עצמו בהצלחה יחסית, ובשניים האחרים הוא ספג נפגעים רבים. גם בהתקפה על הבופור גרמו שינויי התוכנית ואילוצי הבטיחות לכך שהארטילריה לא נורתה על היעדים, וניכר כי במרביתם לאויב היה קל יותר לתפקד. אומנם שלא כמו בניסוי, אין יכולת להצביע על קבוצות ביקורת בעת מלחמה, אולם ייתכן שאפשר יהיה להראות קשר בין נוכחות הארטילריה ובין היעדרותה על ההשפעה של אלו על הצלחת הקרבות.

¹¹⁶ אג"מ מה"ד היסטוריה, **מלחמת "שלום הגליל" - סיכום הרמטכ"ל בכינוס לקחים חיליים**, 21 בנובמבר 1982.